„Jako Ježíše Krista," prolétlo mu na vteřinu myslí a vzdulo mu na chvíli srdce pýchou. Ale druhá vteřina, a on ji hned pokosil nadlidským rozmávnutím celé své bytosti.

„Ale on přežil své pokušení o tři léta," promluvila Milost, která v něm právě podťala pýchu, „kdežto ty umíráš hned po něm."

A byla to smrt, do níž sestoupil Ježíš Kristus, aby se v ní spojil se svým učedníkem.

Křestný dukátek

Kteréhosi lednového odpoledne r. 188* vysypali se z temného průjezdu jednoho starého nevlídného domu v Kozí ulici v Židech drobní hoši. Byla jich dobrá kopa. Byli to sekundáni jednoho českého gymnasia, které mělo v té ulici po soukromých bytech rozseto několik svých přeplněných paralelek. Zahlučeli vesele, jakmile se octli mimo dozor svého profesora: ze studentů pracně drezovaných vyloupli se rázem rozpustilí lehkomyslní hoši, kterými vpravdě byli. Se smíchem se roztrhali do skupin, které pak zvolna tály v křivých ulicích; nejdelší a nejpevnější byl řetěz, který se táhl směrem k Staroměstskému náměstí.

Hluboké modré zimní nebe již potemnělo. V ulicích houstla zvolna tma, světla hořela již v krámcích a tamhle spěchal městský lampář se svou tyčí a se svým světýlkem — „vystrč, zastrč," pokřikli po něm dva kluci — rozžehat plynových svítilen.

Jeden ze studentů, slabý, malý, úzkoprsý blondýnek, obličej pokropený pihami, krátkozraké modré obrýlené oči teskně jaksi již vybledlé, loudal se za ostatními, dočkávaje někoho. A ten druhý skutečně záhy se přihnal, rozjařeně se pomrskávaje po stehnech pěkným jezdeckým bičíkem.

„Hleďte, Machoni, tím jsem včera proháněl Arabellu po Stromovce; klus i kalup, celý, poloviční, tříčtvrteční, jak se mně zlíbilo. Chodila jako panna. Škoda, že nemám s sebou ostruhy... stříbro, říkám vám... nu, uvidíte je, až k nám přijdete. Jezdili tam také moji dva známí důstojníci. Chválili mne, jak

pevně prý sedím v sedle. Pak jsme se sešli v zahradní restauraci; pili jsme tam společně a ještě s jednou baronkou kávu. Dali mně cigarety... nechtěl jsem, ale musil jsem si vzít, nechtěl-li jsem je urazit," a vyndal skutečně postříbřené etui, které rozevřel.

Byl to vyčouhlý hoch s podivně malýma a bílýma rukama, který chodil zpříma, neklackuje se, aristokraticky štíhlý, brunet neštovicemi zjízvený, s temným černým okem, prosvětleným nepokojným, někdy až trochu horečným plaménkem. Cosi hrdého, panovačného bylo v celé jeho bytosti, zvláště v rozhodné, poněkud zasmušilé tváři a v řeči podivně trhané a jakoby na drobno sekané; hovořil jako někdo, kdo si vymáhá od druhého ne již lásku — tou byl dávno bezpečen a nestál ostatně o ni —, nýbrž obdiv. Měl zvláštní způsob potrhávání rameny, které bagatelisovaly a odsuzovaly bez odvolání.

„To jste musil být krásný," řekl oslovený, vzhlížeje k němu dlouhým mileneckým pohledem a zardívaje se slabounkým nachem, „rád bych vás jednou viděl. Musíte mi to dovolit... ne... nehněvejte se, nebudu se vám vtírat, nebudu se k vám hlásit. Schovám se někde v křoví, abych vás viděl, až pojedete kolem."

„Víte, že jsem vám to zakázal. Mohlo by mně to škodit u mých šlechtických druhů, kdyby vyšlo najevo, že jsem vlastně posud jen študent," namítl s nevrlou opravdovostí druhý.

„Nu, tedy ne, odpusťte, ne. Vypustím to z mysli. Víte, že vás poslouchám ve všem, a že jste neměl ještě příčiny zlobit se na mne doopravdy," ustoupil ihned s plachou provinilostí první.

Byli to dva nerozluční druzi, jejichž přátelství bylo něco nevšedního a výjimečného a podle toho předmětem půl zvědavosti, půl posměchu celé třídy.

Všichni ostatní hoši si tykali, jen ti dva zde — Landa a Machoň — si vykali, jako by si tím již uvědomovali, že se nesešli za ničím všedním a běžným, nýbrž za jakýmsi důležitým tajemstvím, jež si žádalo obřadnosti. Zavedl to Landa, když se hned na začátku školního roku srazil v úzké temné chodbě, vedoucí do jejich třídy, s krátkozrakým nováčkem, který přišel do

sekundy pražského gymnasia z venkova a nedovedl včas uskočit před ocelově pružným, rozehnaným panským synkem.

„Což nevidíte, člověče," vysykl s nervosní prchlivostí, jako by slin dolů ustřikl na světlou loužičku tupých brýlí, pod ním vzhůru civících, „mám nové šaty a vy ruce zamazané od křídy."

„Prosím," řekl plaše nováček, „opráším vás," a dral se hned neobratnou rozčilenou rukou do kapsy u kalhot pro šátek.

Trvalo to jen několik vteřin, ale v nich se rozhodlo již pro celý život, kdo bude z těch dvou komu vládnout a kdo komu sloužit.

Hoši došli na Staroměstské náměstí, vplynuli do jeho sevřeného hutného prostoru, vústili do ulice Železné. Po celou tu dobu řeřavěla v Machoňovi touha také něčím statečným a smělým upozornit na svou drobnou oddanou osůbku, ale vázala jej bázeň, že by přišel nevhod; konečně se vzmužil.

„Já také," řekl slabým hlasem, který jako by byl ochoten nechati se hned zaplašit nebo přehlušit hlasem přítelovým, „včera celou noc nespal. Lovil jsem na Vltavě. Víte, až posud jsem chytával jen ve dne na prut. Ale včera v noci po prvé na loďce čeřenem se dvěma Podskaláky. Byli jsme až pod Vyšehradem. Měsíc svítil a nemohu vám ani povědět, jak to bylo krásné."

„Což vy," zasykl druhý spěšně a potrhl štítivě rameny, „vy nejste nic než pensista. Chytat ryby, to je mi dobré tak pro pensisty. Mně by se protivilo takové dlouhé líné připlácnutí ke břehu nebo k loďce. Ale takhle na koni, který pod vámi jen jen hraje nohami jako baletka, s vytaseným palašem, v celé dlouhé koloně, švihnuté jako podle šňůry, ... hnát se na nepřítele, to je jiné gustíčko," zajiskřil očima a zaluskal prsty.

„Ale svou udici vám přece ukáži," dodal drobný po chvíli mlčení, v níž jako by se mu rozložila v ústech hořká chuť pokoření, „vezmu ji s sebou, hned jak se sejdeme u vás, víte, až bude vaše bytná z domu. Je krásná, pravá anglická, s trojitým broušeným ocelovým háčkem."

„Ach, to je toho, mým ostruhám se přece nevyrovná. Ostatně přines jste mi ty dva zlaté, jak jste slíbil?"

„Nnne...," zakoktal blondýnek a zarděl se celý až ke kořínkům přehustých vlasů, polehlých jako břeh rzivě plavé pšenice na čele spíše širokém než vysokém; „nemohl jsem, věřte mi, měl jsem nejlepší vůli, ale má matka nemá nyní groše. Má dostat již měsíc od babičky z Chuděnic čtvrtletní výpomoc, padesát zlatých. Až dojdou, dá se něco dělat. Dřív sotva..."

„Tak proč jste mně to sliboval," vybuchl zlověstně druhý s tváří zbrunátnělou, jež se nikdy nerděla studem, vždycky hněvem jen potemněla; „mohl jsem se poohlédnout jinde. To jste čestný muž? To vás učím rytířství? Což já, o mne nejde... mně je to všecko pro kočku. Znám sta lidí, kteří půjčí, a jak rádi půjčí jedinému synu velkostatkáře z Počernic. Jsme čistá firma. Ale o vás jde. S vámi nejlépe si nezačínat. S vámi člověk jen hanby dojde. Jste kluk a zůstanete klukem."

A pak zapomenuv na nedávné chlubičství, dodal hlasem dosti krotkým: „Ale já potřebuji nutně do dvou dní splátku na tenhle nádherný bič. Bratru stojí za deset zlatých."

„Odpusťte mi to," řekl stísněně blondýnek, klopě oči k zemi. „Bál jsem se dnes do školy, že jsem vám nemohl posloužit."

A aby usmířil rozhněvaného, gestem poněkud rozpačitým a psovsky plazivým vztáhl ruku po bičíku, jako by jeho prostřednictvím se chtěl udobřit s jeho pánem. Smědý povolil trochu prsty a bičík se octl v ruce Machoňově; hoch zdvihl jej proti setmělému nebi, a tváře se znalecky, pokusil se o jeho odbornou chválu: „Ba, stojí za víc. U strýce lesníka viděl jsem horší a stál víc."

Ale druh vytrhl mu jej kvapně z ruky a vyhrkl studenými, zlými, na drobno sekanými větičkami: „Tak tedy sbohem. Nepovleku se již s vámi výš... do té vaší proklaté smrduté uličky, kde dávají lišky dobrou noc a blázni břískají přes zeď do sousedství. A vůbec si to příště dvakrát rozmyslím, mařit s vámi vzácný čas. Spálil jsem se jednou, podruhé si dám pozor."

Byli již v dolní Štěpánské. Landa bydlil v slušném, poněkud tmavém pokojíku podnájmem u evangelického knihkupce v Školské ulici — byl protestant, a sice z „rodu paličatých", jak se říkalo v jeho rodném městečku v Orlických horách; Machoň v chudém jednopatrovém domku u Apolináře, vysoko mezi zahradami a nemocničními i jinými vědeckými ústavy, se svou matkou, znervosnělou a ustaranou vdovou po úředníčku poštovním.

Nepodav příteli ruky, odbíhal Landa rychle k průchodnímu domu, který spojoval Štěpánskou se Školskou. Machoň stál s podťatýma nohama, zíraje zoufale za ztraceným štěstím, nejinak než milenka, s níž se pohněval a od níž uniká milenec. Trvalo chvíli, než vzkřikl úzkostně: „Lando, prosím vás, Lando, počkejte chvilku," a když se Landa neotočil, aby dal najevo, že jest úplně hotov s ubožákem, rozběhl se teprve za ním. Dohonil ho až na dvoře průchodního domu a pronesl zajíkavě: „Ne... nemučte mne, neničte mne. Zítra budete mít, co chcete." A když druh shlédl na něho nedůvěřivě z výšin své zamračené potemnělé krásy, zmocněné ještě ironickým pošklebkem, dodal rychle: „Mé čestné slovo. Vím, co znamená."

Kdyby byl v tu chvíli žádal od něho smědý, mračný a mrazný krasavec hlavu jeho matky, snad i tu by mu byl slíbil, tak mučivě neodolatelná byla jeho slabému srdci celá temná, hrůzně krásná bytost Landova. Cítil se v tu chvíli vedle něho menším než kamének u jeho nohou.

Teprve nyní roztál mračný, ale ne nadlouho. Zachmuřil se zakrátko znova a pronesl nevrle: „Jděte nyní domů; a dbejte, abyste splnil své slovo. Nemohu vás potřebovat. Jdu také domů, budu číst Písmo. Víte, jsou tam věci, které mne znepokojují. Jako na příklad o Josuovi, který kázal slunci, a ono nezapadalo a stálo na nebi, aby mohl zhonit a pobít všecky své nepřátele... Ale to není ještě pro vás. Ostatně, vy jste katolík a nesmíte ani o tom přemýšlet," zasmál se, tentokrát proti svému zvyku hlasitě.

„Zase mne potupil," prolétlo myslí menšího a roztřáslo lítostně jeho rty. „Všecko je mu jen záminkou, aby mne trýznil. Ne... není to dobrý pán," letělo mu dále zotročenou myslí, která se zdvihla prvním zákvaskem vzpoury. A slzy se mu draly do očí.

Smědému to neušlo, i zahartusil: „K ďasu s vámi! Což jste slečinka? To dělají jen cimfrlinky. Kat to spral! Stále na krajíčku! Stále nabráno!“ A buchnuv jej do zad, což znamenalo jakési obodření nebo povzbuzení do životních krušností, postrčil jej s novou kletbou kupředu: „A teď, u všech ďasů, ať již pelášíte! A v noci spěte! Žádné lovy... to si vyprošuji. Ty přenechte mně. Jenže já budu brzy honit vysokou na koni... parforsně... ne ty vaše grundle ve Vltavě.“

A uplivnuv se a nahrbiv jaksi ježatě ramena, jako by litoval, že se snížil k tolika důvěrnostem a k takovému mazlení, zostřil krok a v několika vteřinách propadl se domovními vraty do Školské.

Loudavě plížil se Machoň ulicemi hořejšího Nového Města do svého domova; slib, který dal příteli, že mu zítra donese dva stříbrňáky, začínal jej tížit jako kamení. Zachvěl se, když sáhl na železnou rukověť v prvním patře před dřevěným katrem, když zaskřípěl rezavý drát a rozklinkal se starý zvonec, vlekoucí se přes dlouhou, úzkou chodbu; a jako z horečky ulekaně a tupě vzhlédl k žluté voskové tváři zeschlé matky, která mu přišla otevříti.

„Kde se tak dlouho touláš?“ byla první její slova... podivně mrzutá a unavená, která zmrazila všechen jeho žár. „To jsou mně nějaké podivné mravy, jež si osvojuješ. Nekazí tě nějaký kamarád?“

Hoch políbil matce ruku, a vyhýbaje se odpovědi, hnal se do kuchyně, kde na plotně čekal na něho hrneček vychladlé kávy a krajíček okoralého chleba.

Sotva pojedl, vrhl se ihned na knihy; založiv hlavu do dlaní a přitisknuv palce k uším, aby neslyšel nic z toho mučivého domova, ani suchý kašel matčin, ani tikot starých švarcvaldek, jal se studovat zítřejší lekce. Ale myšlenky utekly od knih, než by deset napočítal, a otloukaly se pak již celé hodiny ztřeštěně o tu hrůzu hrůz, jež hořela a pálila v jeho mysli jako ohromná zanícená rána: kde vzít ty dva zlaté, jež musil mít zítra stůj co stůj pro Landu?

Sucho mu rostlo v ústech; chvílemi cítil v hrdle srdce, tak se rozbušilo. Bylo mu, že se zalkne, nevyrve-li hlavu z toho lepkavého pytle, jejž mu přes ni přehodila nějaká nesmírná tvrdá ruka v železné rukavici, neúprosnější než smrt.

Vzmuž se! Mysli chvíli jasně! Nepomůže-li ti rozum, jsi ztracen! opakoval si snad již po sté, ale marně: všecko v hlavě kroužilo a vířilo, všecko padalo do propasti, na nic nebylo možno spolehnout, o nic se opřít; všecko hned povolovalo. To není možné; a ono také ne; a to třetí a to čtvrté ještě méně...

Konečně ho napadlo. Jak, abys řekl matce, že musíš zítra zaplatit školné? Nebylo daleko do konce semestru; a na počátku nového musil skutečně složit pětku, neboť byl osvobozen jen od polovice toho poplatku. Ale rázem padla ta myšlenka; věděl zcela určitě, že není v domě peníze tak velkého.

Bylo jedenáct. Matka, která seděla s ním u stolu a pletla, sbalila svou práci, vpíchla drát do klubka, a odtrhnuvši mu dlaně od uší, řekla suše: „Tak již dost! Za chvíli dohoří lampa! Přivstaň si ráno; vypůjčím se ti trochu petrolínu od sousedky, můžeš se doučit, co posud neumíš.“ A zhasla světlo.

Svlékal se v záři měsíčné, která se mu také položila na postel děsíc, neuklidňujíc.

Míjely hodiny a Gába neusínal. Co dělat, Kriste Ježíši, co dělat? Poraď! Pomoz! Pomoz i ty, svatá Panno! Pod ochranu tvou se utíkáme, boží rodičko...! Já musím mít ty dva zlaté, děj se co děj! I kdybych je měl ukrást! Ano: i ukrást. Nezbude nic jiného. Věděl jsem to hned od začátku. A zahryzl se do rtů tak, až se okrvavil. Ježíši Kriste, já to věděl, hned od začátku jsem to věděl: ukrást je musím. Proto na mne sedla ta hrůza; protože jsem to hned od začátku věděl. Ukrást je musím, ale ne matce z peněženky, to by hned poznala, ale tamhle v šifonéru... tam u dveří... přes tu měsíčnou louži... v první polici pod prádlem mezi památkami na otce, pod jeho snubním prstenem a malachitovým pečetidlem, tam leží dukátek, žlutější než čerstvě vylíhlé kuřátko, dar mého křestního kmotra... ten musím ukrást a rozměnit a dát pak ty dvě zlatky Richardovi. To ne-

pozná matka hned; to pozná snad až za dva, tři, možná za čtyři dny, možná až za týden; ale to je věčnost času, do té doby se mohu zabít, mohu umřít...

Vztyčil se na loži a naslouchal, spí-li matka; slyší její pravidelné oddychování, chvílemi přerývané jakýmsi zavrněním a jednou, dvakrát i hlubokým vzdechem. Už už odsunuje lehce pokrývku, už už se dotýká bosýma nohama podlahy, a přece: ne... nemůže, nemůže. Zase uléhá, ruce zakleslé za hlavou; zase plyne čas, hodiny odbíjejí půlky i celé. Jsou tři, jsou čtyři zrána. Naproti přes pavlač někdo vstává do ranního díla; dělník, jehož továrna jest daleko odtud; proskočil již plamínek v petrolejce, zableskotal modravým přísvitem lihový kahan, na němž si vaří kávu... Buď anebo. Buď teď, nebo nikdy. Za čtvrt, za půl hodiny procitne matka, bude se strojit do kostela. Hlavou prolétl bleskotavě obraz zhrdavě temné krásy jinošské a hoch se vymrštil z postele, až prkno na podlaze zapraskalo.

Lekl se, neprobudila-li se matka. Ne; jen napolo ze sna se vytrhla, cosi zamručela, znova se zachrula do peřiny. Louže měsíčná již vyschla, díky bohu; jen jakýsi tenký prut leží z ní ještě na zemi a klade se před almaru... jakoby na obranu. Gába vykročil; studený pot stojí mu na čele. Zavírá oči, zatíná zuby, ale jde kupředu; překročuje světelný prut, jako by byl ze žhavého železa. A stojí již těsně před skříní, šmátrá dlaní po ní, hledá klíček... Hú, jak zaskřípěl v rezivém zámku! Až mu to míchou projelo... Stanul, jako by jej cosi přimrazilo k podlaze. Nebrání se takto ta skříň jeho zločinu? Jeho lsti a podvodu? Nevolá o pomoc?

Matka se vybouřila ze sna. Ó ano, zcela jistě: tentokráte není pochyby. Ulehne zase, nebo vstane? Gábovi jest, jako by usedla na loži a naslouchala do tmy, štěstí ještě, že ho snad nevidí; stojí na špičkách, taje dech, v nejhustší tmě celého pokoje. Ale ne: stará paní zvrací se zase naznak, spánek ji znova přemáhá. Ale trvá věčnost, než Gába uvěří; a ta věčnost visí mezi nebem a zemí a zdá se mu, že to, na čem visí, musí se s ním každou vteřinu přetrhnout a on se musí zřítit do tmy. Poslední silou střásá ze sebe to uhranutí tmou, které jako by ho chtělo ďábelskou ironií pohltit právě před cílem, a roztápaně vrhá se zkřivenými prsty do nejvyšší příhrady pod prádlo čerstvě vyžehlené. Už nahmátl krabici... Byl tam! Když ho vyndal, zasvítil jeho plíšek studeně v měsíčním svitu. Až se lekl toho vyčítavého prozrazujícího lesku; sevřel jej v dlani, jako by chtěl zardousit něčí výkřik v hrdle. A plíží se po špičkách k svému loži a ukládá jej do své drobné rozedrané peněženky, do kapsy u kalhot přehozených přes židli v nohách postele.

Padá do peřin a popadá dech, který jako by mu již již chtěl uniknout. Teď teprve si uvědomuje, že je zpocen jako myš a že jektá zuby. Táhne si houni přes bradu a snaží se nevidět, neslyšet, nemyslit. A přece cítí, jak matka vstává; bledá záře voskového sloupku dere se mu unavenými víčky očními; šustot oblékaných šatů jede mu po zádech a studí... Teď, teď vrzl klíč v katru, teď odchází z domu... A teď, rázem usíná těžkým snem, z něhož ho nemůže probudit stará paní o půl sedmé, když se vrátila z jitřní, pokud jím několikrát vší silou nezatřepe.

Řítí se do školy jako kámen s vršku se kutálející. Zastaví se na Příkopech, před směnárnou, již právě otvírají. Starý vypasený krátkonohý žid zkoumá lupou jeho dukátek, pak jím zazvoní několikrát o desku, naposledy řekne: *fünf Gulden*. Gába kývne jako ve snách hlavou, shrábne neobratně pět stříbrňáků, prchá do školy, kam dorazí právě po „Pater noster", když se domodlila celá třída. „Ave Maria" přestojí již v hříšnické póze u dveří... A první pohled jeho hledá ne třídního, nýbrž Ríšu; a kupodivu, když ho nalézá, když zahlédne jeho nedbale omrzelé, a právě proto sebevědomé držení těla, jeho hlavu podobnou jakési divukrásné hrdé přílbě, očazené v nějakém záhadném ohni..., padá na něho veliký klid. Musilo tomu tak být, praví tento klid; a Gába přijímá s pokorou to, o čem náhle neví zcela bezpečně, je-li to ortel nebo vyznamenání.

Nemohl dočkat ani jedenácté, až půjde s Ríšou domů; nedočkavě se přitočil k němu již v respiriu: „Přinesl jsem vám ne dva, nýbrž pět zlatých." Řekl to s jakousi netrpělivou odvahou,

jako by se nemohl dočkat za ni hned odměny. Ríša sjel ho svým posměšným pohledem od hlavy k patě, a vstrčiv s nevylíčitelnou nedbalostí nabídnuté peníze ani ne do peněženky, nýbrž jen do kapsy, zasmál se: „Co jste tak rozčilený?" „Dalo mně to mnoho práce." „Ten pakatýlek? Ale dovolte, vy jste nad pomyšlení směšný. Jakpak kdyby šlo o stovku? Pětka! a on s ní nadělá jako s tisícovkou. To já prohraji dvě za večer, padá-li mně špatná karta. S vámi tak dělat revoluci! Ta by dopadla. Umřel byste strachy, kdybyste měl člověku koupit pušku nebo prach a koule."

Gába překračoval v rozpacích, jako by ho někdo postavil na žhavé uhlí. To bylo přece příliš kruté! Ten cynismus, s nímž přijalo jeho božstvo výtěžek tolikerých muk smrtelných! Sestoupil do pekel hrůz, kterých nepoznal posud, aby mu vynesl odtamtud, čeho žádal; a on? Směje se, žertuje, uráží ho! Slzy i prokletí draly se zároveň Gábovi na rty. Ale jediný pohled na klidnou, překlidnou tvář jeho božstva stačil, aby spolkl obojí. Zasmál se v rozpacích a chtěl ho ještě poprosit, aby na něho počkal po jedenácté, když Ríša prosykl pološeptem zuby — přicházel právě profesor —: „Nečekejte na mne po škole; stáváme se nápadnými; nechci se s vámi stále kompromitovat."

Vraceje se sám loudavě k domovu, polykal Gába slzy pokoření, kterých posud nepoznal. Měly chuť, která otravovala i omamovala zároveň, a Gába se octl před svým domovem na větrném náměstíčku nevěda jak, jako v obestření smyslů.

Teprve nyní, kdy vcházel do domu, padla na něj hrůza z dnešní noci a z dnešního jitra. Ví to již matka? Zajíkavě pozdravil, když se mu za dřevěným mřežovím katru zjevila její žlutá, pergamenově neproniknutelná tvář. Vstoupil do pokoje, který vypadal jako jindy, a přece — byl zcela jiný. Ale na stole stály jako jindy dva příbory a láhev vody; a uklidnily jej zcela patrně. A matka přinášela jako jindy šouravým krokem polévkovou mísu z tmavé kuchyňky, mumlajíc polední modlitbu. Tedy nic! Posud nic!

V bolestném vzrušení plynuly nejbližší dni. Cítil denně alespoň stokrát touhu vrhnout se matce k nohám a v pláči vyznat se jí ze všeho. Vyznat jí, že ukradl ve čtvrtek ráno dukát, aby opatřil půjčku svému příteli; vyznat jí, že již dříve prodal tajně některé knihy otcovy i své vlastní, aby si mohl koupit rybářské náčiní, jehož neužíval a nemohl ani užívat a jehož potřeboval jen, aby udržoval a podpíral svou heroickou lež, — neboť oba, i on i Landa, opájeli se lžemi jako jiní alkoholem nebo opiem, snažíce se imponovat jeden druhému velikými odvážnostmi, nezvyklými činy dospělých. Ale oba cítili nutnost nelhat jen tak do vzduchu, opatřit si alespoň jakýsi hmotný podklad pro své fantastičnosti: skromný Machoň prut rybářský a anglickou udici, dravý Landa jezdecký bičík a ostruhy. Vymýšlely se jim nyní jinak krásně a směle nejpodivnější příhody, když se mohli přitom zadívat na hmotné nástroje takových dobrodružství; a budili druh v druhu větší víru, když mohli své sny doložit něčím hmotným a přesvědčivým...

Stokrát denně chtěl se tedy vyznati Gába své matce, ale pohled na její uzavřenou chladnou nesdílnou bytost zmrazil jej pokaždé a zarazil první slovo již již se mu na jazyk deroucí. Ne! Přijď co přijď, ale *tělo* ženě obejmout kolena a zaplakati na nich nedovedu!

A tak přišlo, co nemohlo minout. V neděli ráno vyndavala paní Machoňová ze skříně poslední košili svého syna; pod ní ležela stará krabička ze slámy pletená, v níž bylo několik jejích chudých šperků a něco památek na jejího muže, i onen křestný dukát jejího synka. Ze zvyku pokaždé, kdykoli jí padla do očí, otvírala tuto schránku, aby ji za chvíli s teskným vzdechem uzavřela, a otvírala ji zvláště pokaždé, kdykoli vyčerpala sloupek čistého prádla, pod nímž ji ukrývala.

Bylo kalné zimní jitro a Gába, jemuž bylo popřáno v neděli déle si poležet — mši školní mívali až o desáté —, cítil lehké mrazení od chvíle, kdy procitl: bylo to s prvním úsvitem. Úzkost, tak dlouho hromaděná, nedala mu dospat. Věděl s určitostí zcela nepochybnou, že dnes všecko praskne; a zůstávaje v posteli, sledoval skoro se zvědavostí — jako by

šlo o někoho jiného — každý pohyb matčin. Chvílemi nemohl ani pochopit svůj klid a udivoval se jím jako nečekaným divadlem.

Matka rozstřela jeho bílou nedělní košili, do níž se mu bylo převléknout, po své posteli již ustlané a vrátila se k almaře. Teď! Teď! křičelo v něm všecko. Zatajil dech a zamhouřil zrak. Náhle vybuchl z rozevřených dveří té staré rodinné skříně veliký, pološílený výkřik: „Ježíši Kriste, kde je dukát?" A hned vyběhla stará paní doprostřed pokoje a zařvala s jistotou bez předchozí otázky: „Tys ho ukradl, ničemo!" A nečekajíc vyvrácení nebo vysvětlení, vrhla se k posteli Gábově a jala se bít do něho svými suchými pěstmi. Rozbila mu brejle, do krve mu poškrabala obličej, bušíc slepě před sebe, bez rozumu a rozvahy, stenajíc stále až do ochraptění: „Tys ho ukradl, ničemo! Ničemo, zloději, vrahu! Můj vrahu!"

Hoch vykřikl několikrát bolestí, ale jinak mlčel. Když se unavila, klesla na židli a sepjala ruce k nebesům: Bože, čeho ses mně to nechal dožít! Machoni, jakého syna jsi mi tu zanechal! Proč mne, Kriste Ježíši, tak trestáš?

A nabyvši trochu sil, vrhla se znovu na chlapce, řičíc: „Kams ho dal? Kams ho dal? Řekneš, kams ho dal, nebo tě ubiju!"

Jala se ho škrtit, ale když ustala, nevydobyla z něho nic než jediné slůvko: „Nevím!"

„Jakže, ty nevíš? Ty nevíš, nestvůro? Ale vždyť jsi ho přece někam musil odnést? Dát někomu nebo rozměnit a peníze utratit?"

„Nedal jsem ho nikomu."

„Ale ukrad jsi ho? Viď?"

Hoch kývl hlavou.

„A co jsi s ním udělal?"

„Nic."

„Jakpak nic? Nebo ho máš někde schovaný?"

Ne, neměl ho nikde schovaný.

A to bylo všecko, co z něho vypáčila matka, ať jej poličkovala, rvala za vlasy, rdousila, kopala sebevíc. I jí vysvitlo nakonec, že by se hoch nechal spíše ubít, než by prozradil něco podstatného o ukradeném dukátu.

Je za tím někdo druhý, napadlo ji, když se hoch umyl ze svých ran, jak tak přikryl nejhorší z nich náplastí a odešel do kostela. To není jen tak. To nemá ze sebe. Dostal se pod něčí vliv. Jednal z cizího ponuknutí, v cizích službách.

A jala se hned pátrat po tom *někom*, který jí ukradl syna, který ho „zkazil". Podnikla ihned prohlídku všech věcí synových. Otevřela násilím zásuvku v jeho stolku, přeházela v ní všecko. A užasla nemálo, když odtud vylovila rybářský prut rozdělený na pět částí, které se vsouvaly jedna do druhé, a anglickou udici. K čemu to má? Vždyť ho nikdy nedovolovala k řece, ani času dosti neměl, aby mohl rybařit; ne, ne, to bylo zcela určitě vyloučeno; ostatně, když pohlédla pozorně na obě věci, viděla, že jsou zcela nové, že jich nebylo dosud používáno. Za to tedy že utratil ten křestný dukát? Posvátnou památku rodinnou? Vrtěla svou starou hlavou s chudým prošedlým vlasem, načesaným v staromódní kokšlíky. Pátrala pak dál v zásuvce, až vyštípla ze štěrbiny několik lístků pečlivě uhlazených a složených tak, aby zaujaly co nejméně místa; Gába je zcela patrně ukrýval a počítal s možností, že bude po nich pátráno.

A zde čtla takové věci: „Nezapomeňte na ty 2 fl. Já na ně kašlu, ale to víte, ukládám vám to jako zkoušku." Nebo: „Jedu zítra odpoledne na koni do Stromovky. Vezměte s sebou do školy své šedé jelenice. Budu je potřebovat."

„Do školy," vydechla. Už to tedy má. Je to tedy spolužák! Ale proč mu vyká? Vždyť si spolužáci tykávají! Byla tím zcela zmatena, bezděky sáhla si na hlavu, které se ukládala taková přílišná zkouška. A co znamená to zde: „Ukládám vám to jako zkoušku"?

Rozhodla se zamlčet před synem, až se vrátí z nedělní školní mše, že mu prohlédla stolek, aby snad nezmátl nějak vyšetřování, a svěřit se s celým případem gymnasijnímu katechetovi: byla horlivá katolička. Došla k němu hned v pondělí do bytu. „Ovšemže, paní, musí se to vyšetřit," pravil zpívavě obstarožný

krasavec tučné tváře, mžouraje krátkozrakýma očima za silnými zlatými brýlemi a pohrávaje si závěsky svého zlatého řetízku. „Jde tu o to, aby nevzal váš syn zkázu na duši. Budou to nějaké podvratné spodní proudy. Bohu buď žalováno, není česká literatura již, co bývala za našich mladých let: panenskou štěpnicí bohulibosti. Tuhle jsem četl o tom ve Vlasti článek spolubratra Tomáše Škrdle. Hrůza! Učiněná Sodoma. Zavolám si hned zítra vašeho syna, vezmu ho důkladně na paškál. Dobře jste se, paní, poradila, že jste mně to řekla. Předešla jste možná velkému nebezpečí a velké škodě. Je-li na našem ústavě prašivá ovce, musí ven — dříve než nám nakazí ostatní."

Druhý den odpoledne měl katecheta v sekundě od tří do čtyř náboženství; po hodině počkal si u domovních vrat na Machoně. Vylovil ho z hloučku spolužáků, dobírajících si ho pro rány a odřeniny v tváři.

„Amice, na slovíčko," řekl s nejlíbeznějším úsměvem, při němž tuhla oslovenému krev v žilách; a odvedl ho do svého bytu, vzdáleného od školy jen několik minut. A zahájil hned vyšetřování a pátrání. Vyptával se hocha zprava zleva, po dobrém po zlém, hroze tresty i slibuje odpuštění, ale nedostal z něho nic. Machoň tvrdil, že ty lístky nebyly poslány jemu, nýbrž někomu cizímu, že nezná vůbec toho, kdo by mu mohl psáti, co zde stálo.

„Tak tedy odevzdáme ty lístky zítra panu třídnímu, on si bude již vědět s nimi rady." V Gabrielovi hrklo. Věděl, že třídní zná výborně rukopis všech svých žáků, poněvadž opravoval jejich několikerá pensa, že pozná i rukopis Landův, i kdyby nebylo na jednom lístku zrádného podpisu: Richard.

Dal se tedy na prosíka: vyznal se a zapřisahal katechetu, aby se slitoval, aby byl milosrdný, aby odpustil oběma viníkům; a jmenoval sebe i Richarda Landu. Za oba sliboval pokání a polepšení.

Ale katecheta byl neúprosný.

„Ne, ne, tisíckrát ne. Neodpustím vám," bouřil nyní. „Setrval jsi tak dlouho ve zlu, pokud jsi jen mohl. Zapíral jsi stále a přiznal ses, až když nebylo zbytí, až jsi viděl, že se dozvím viníka od pana třídního. Ostatně, jakže se jmenuje?"

„Richard Landa."

„Neznám. Z které je?"

„Ze sekundy, od nás, ale je to evangelík."

„Evangelík," spráskl ruce páter. „Nu, to je pěkné. Tvůj nejdůvěrnější přítel je tedy protestant? Nu, to se již nedivím, že jsi tak tvrdohlavý, tak v hříchu zapeklitý. Amice, s tebou to smrdí. Kamarádit se s evangelíkem, toho bych se byl nikdy do tebe nenadál. Jdi nyní domů. Zítra si s ním i s tebou promluví pan třídní důkladněji."

A promluvil. Zavřel se s oběma hochy po škole do třídy a zeptal se nejprve Landy: „Nač jste potřeboval těch dvou zlatých?"

„Nepotřeboval jsem jich vůbec."

„Proč jste mu tedy o ně říkal?"

„Abych zkoušel sílu jeho vůle."

Profesor se usmál kosým úsměvem.

„Kdo by to do vás řekl, že jste takový psycholog! Že máte takové vědecké zájmy! Nu, a což ta Stromovka? Jezdil jste tam skutečně na koni?"

„Ne, zkoušel jsem jen jeho soudnost nebo lehkověrnost."

„On vám byl tedy něco jako zkušební králík?"

„Skoro," řekl Richard a doprovodil to svým tichým křivým smíchem.

„Co tomu říkáte, Machoni?"

„Má pravdu," odpověděl Gabriel provinile, třebas mu úsměšek přítelův vehnal červeň do lící. „Vinen jsem jen já. Chtěl mě vychovávat na silného statečného muže, často mně to říkal."

„Měl ovšem trochu podivnou metodu. Odsedí si ji dvouhodinovým karcerem, právě jako vy svou povolnost k němu. A ovšem: oba dostanete po zákonné z mravů. Jeden blbec, druhý drzoun, že mu není rovného. Všiváci," dodal profesor po chvíli, odplivnuv si.

„To se týká jen jeho, ne mne," namítl povýšeně Landa.

Profesor zrudl. Tolik duchapřítomnosti a důslednost tak vy-

trvalá ho na chvíli zmátla. Ale ihned se vzpamatoval a vzkřikl hněvivě:

„Obou!"

Landa odpovědí potrhl jen hranatě rameny, kterými si navykl setřásat resolutně a bez odmluvy všechno, co pokládal za ubožáctví a hloupost.

A venku na chodbě dopověděl pak hlasitě svému ubohému příteli celou svou myšlenku.

„Dnes jsem s vámi dohovořil. Jste pro mne všivák. Neznám vás od dneška!"

„Prosím vás, nemohu za nic, neprozradil jsem vás, ty prokleté lístky jsou vším vinny."

„Dost, řekl jsem už."

A po chvíli dodal s polotichým jízlivým smíchem:

„S vámi tak dělat revoluci! On neví, že revolucionář *pálí* všecko, co by ho mohlo usvědčit, všecky papíry, cizí i vlastní. Ale vy... vy byste si zapisoval do notýsku, kde a kdy jste koupil prach a kde kulky a kde revolver a kde dýku; a pak, kdy a kde jste měl schůzku a s kým. Jste žvanivá baba, ne muž. Eh, hnusno mluvit!"

A uplivnuv se odcházel rychlým krokem s tvrdými nakrčenými rameny od ubohého Gáby jako od největší neřesti světa.

Čítal již v té době životopisy revolucionářů, Lassalla, Marxe, Bakunina, měl české i německé knihy o Havlíčkovi a Garibaldim, o podzemním Rusku a pařížské Komuně z roku 1871; a měřil všecky hochy světa jedinou otázkou: Jaký by to byl revolucionář? Stačil by nebo by nestačil?

První přijímání

Ze vzpomínek zapomenutého

Byl jsem slabý, churavý, pobledlý chlapec plavých, kučeravých vlasů, asi devítiletý, když se přihodilo, co chci vypravovat.

Neměl jsem skoro druhů: poněvadž jsem v dětství často churavěl, úzkostlivost rodičů věznila mne doma. Neměl jsem her, zábav, kol, tanců, zpěvů a bitek na volném vzduchu, přátelství a potyček hochů stejného věku, všeho toho zdravého opojného víru a šumu, které vnášejí ty věci v život dětí mého věku. Nehrál jsem si nikdy na vojáky ani na loupežníky; nepřepadal jsem, ani jsem nebránil pevností a hradeb; nejásal jsem divokým smíchem nebo rykem do větru, který by mně ošlehal do uzardění líce. Má procházka bývala skoro jen cesta do školy a ze školy: tam mne vodívala stará mlčelivá služka, odtamtud buď ona nebo stejně starý, vrásčitý sluha z otcovy kanceláře. Ledaže výjimkou vzal mne s sebou na vycházku po úředních hodinách někdy v létě nebo na jaře otec, také zamlklý, snovající ve své hlavě plány tak cizí mé dětské bytosti, o něž se nemohl se mnou podělit...

Nevím, jak se to stalo, ale asi proto, že jsem z domova byl zvyklý tichému sedavému životu, nebo proto, že jsem vypadal příkladně ctnostně se svými pobledlými tvářemi a plavými kučerami, nebo konečně proto, že můj otec byl dosti vysoký úředník v tom žalostném malém koutě, kde jsem tehdy žil: stalo se krátce, že jsem byl premiantem v třídě a snad primusem, ačkoliv mé vědomosti nebyly veliké a ačkoliv jsem se vůbec nerad učil, jsa jako všichni snivci v jádře lenoch a tvor trpný. Přitom měl